

KARACAĞLAN'IN BİR ŞİİRİ ÜZERİNDE TAHLİL DENEMESİ

Yrd. Doç. Dr. DİLAVER DÜZGÜN

Ala gözlüm ben bu ilden gidersem
Zulfu perişanım kal melil melil
Kerem et, aklından çıkarma beni
Ağla, göz yaşını sil melil melil

Yeğün ey sevdiğim, sen seni düzet
Karayı bağla da beyazı çöz at
Doldur ver badeyi, bir daha uzat
Ayrılık şerbetin ver melil melil

Elvan çiçeklerden sokma bağına
Kudret kalemini çekme kaşına
Beni unutursan doyma yaşına
Gez benim aşkımla yar melil melil

Karacaoğlan der ki ölüp ölünce
Ben de güzel sevdim kendi halımca
Varıp gurbet ile vasil olunca
Dostlardan habarım al melil melil ¹

Şiir tahlili ile yapmak istediğimiz şey, metin içindeki anlam birliklerinin arka planını araştırmaktır. Her kelime veya deyim, kendine has bir dünyayı, belli bir kültür birliğini çağırır. Bir edebi metni incelerken asıl bunu araştırmak gerekir. Yoksa şairin veya yazarın söylediklerini bir başka ifadeyle okuyucuya/dinleyiciye aktarmak tenkitçinin işi değildir. ²

Ele aldığımız şiir, bir saz şairine aittir. Bu bakımdan farklılık arz etmektedir. Yaşadığı dönemi yıl olarak değil yüzyıl olarak dahi kesin bir biçimde bi-

lemediğimiz Karacaoğlan'ın şiiri, sözlü kültür geleneği içinde dilden dile aktararak bize kadar gelmiştir. Bu geliş, şiirin ilk ortaya konulduğu andaki orijinal şeklinin değişikliğe uğramış olacağı hususunda hakkı endişeleri ortaya koyacak mahiyettedir. Ayrıca kaç tane Karacaoğlan yaşadığı da kesin şekliyle bilinmediğine göre bu eseri İlhan Başgöz'ün teklif ettiği biçimiyle "Karacaoğlan şiir geleneği"³ nin bir ürünü olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Ayrıca saz şairleri her ne kadar ferdi ürünler ortaya koysalar da sıkı sıkıya bağlı kaldıkları bir gelenek vardır. Umay Günay'ın ifadesiyle "aşık edebiyatı ferdi bir edebiyat olduğu kadar bir gelenek edebiyatıdır. Bu edebiyatın temsilcileri, mensup oldukları geleneğin kurallarına değer vermekte ve bu kurallara titizlikle uymaktadırlar."⁴ İşte anonim halk edebiyatı ile aşık edebiyatını birbirine yaklaştıran nokta burasıdır. Bu, bir yönüyle halkımızın ortaya koyduğu ürün demektir. Kaldı ki incelemeye çalışacağımız şiir anonim türküler gibi halk arasında yaygınlık kazanmış, her dönemde sevilerek okunmuş ve dinlenmiştir.

Karacaoğlan'ın bu şiirinde iki ayrı kişilik ve bunlara bağlı olarak iki ayrı durum dikkatlere sunuluyor. Bunlardan biri "ben" zamiriyle ortaya konulan ve konuşan konumundaki şair, diğeri de "sen" zamininde ifadesini bulan ve şairin

muhabatı olan sevgilidir. Hareket halindeki şair, "güzel seven", "gurbet ile giden" insandır. Durağan vaziyetteki sevgili ise silada kalması, ağlayıp göz yaşını silmesi, beyazı çözerek karayı bağlaması istenen "perişan zülfü" bir kadındır. Böylece aşık ve sevgilisi aynı dünyayı paylaşan, ama farklı rolleri üstlenmiş olan varlıklardır. Çatışma, bu iki farklı kişilik ve buna bağlı iki farklı durum üzerine kurulmuştur. Beraber olma zamanında yaşanan mutlu anlar, ayrılma halinde yerini hüzne bırakacaktır. Kara ve beyaz zıtlığı da bu vesile ile gündeme gelir. Birincisi matem, diğeri sevinci temsil eder. Ayrılık halinde aşkın sevgilisine tüm makyaj unsurlarını yasaklaması da yine bu anlayışın bir başka tezahürüdür. Şiirde ortaya çıkan zıtlıkları şöyle sıralayabiliriz: Sila-gurbet, kavuşma-ayrılma, hayat-ölüm, sevinç-hüzün, hatırlamak-unutmak, kalmak-gitmek, gülmek-ağlamak.

Şair, tecrübesi hayattan gelen bir kişi tavrıyla günlük yaşamdan aldığı malzemeyi kullanarak insan psikolojisinin farklı durumlarını dikkatlere sunmuş, böylece güçlü ve etkileyici bir ifade tarzını yakalamıştır.

Şair, göstergelerin ilk anlamı dışında kalan anlamları devreye sokarak, yani kelimelerin connotatif anlamlarını ön plana çıkararak kendisine has bir şiir dili yaratmaya çalışmıştır. Şiirin başında yer alan "ala gözlüm" ifadesini ele alacak olursak dış görünüş itibarıyla bir göz renginden söz edildiği anlaşılır. Ancak bu ifadenin dilimizde kazandığı ikinci ve en yaygın mana, "sevgili"dir. "Ala gözlü" ile şairin kastedtiği kişi, kendisine aşık olunan güzel bir kadındır. Şerif Aktaş'ın ifadesiyle "aradaki farklılık duyuş tarzından kaynaklanır.

Birincisinde var olanı teabitle vazifeli çıplak gözün dikkati söz konusudur. İkincisinde ise bir kültürün tarihi tekâmülü içinde olgunlaşan ve o kültürün zenginliklerini beraberinde taşıyan bir duyuş tarzıyla karşılanmaktadır. Birincisi yalnız anı vermekte, ikincisi o anı mensubu bulunduğu kültüre ait unsurlarla birlikte dikkatlere sunmaktadır.⁵

Şiirde bir olayın aktarılması söz konusu değildir. Bir duygu yahut duyuş tarzı ortaya konulmaktadır. Belli bir duygu açıklanıp tasvir edilirken az sözle, ama değişik tasavvur ve duygu değerleri yaratan kelimeler seçilerek anlatıma gidilmekte, böylece okuyucu/dinleyicinin zihninde çeşitli çağrışımlara zemin hazırlanmaktadır. Örneğin, dağınık saçlı anlamındaki "zülfü perişan" ifadesi ile uykudan henüz uyanmış bir insanın durumu değil, acıklı bir olayın ardından derin bir yasa bürünerek kendinden geçen bir kadının hali tasvir edilmiştir. Yani, "zülfü perişan" kelime grubu ile zengin bir imaj dünyanın kapıları aralanmak istenmiş böylece bir tasavvur zenginliğinin doğması sağlanmıştır.

"Gurbet" kelimesi de türlü çağrışımlara açık bir mesaj niteliğindedir. Bunun arkasında aladan ayrılmayı zorunlu hale getiren sosyal problemler, göştü yaşlı kadınlar, kısaca hüznüle yoğunlaşmış bir hayat vardır. Bu, aynı kadari paylaşan insanların kültür birliğinden doğan bir kelimedir. Yani Türk insanının, bizim insanımızın yüzyıllarca yıllık macerasını bir yönüyle yansıtmaya yeter. "Gurbet" kelimesi öyle bir dünyayı içinde saklar ki şair, ölümlü ayrılığı denk tutar ve ölüm anında takınılacak tavrın ayrılık zamanında da sergilenmesini ister. Bu, tam bir matem havasıdır.

Kadın, makyaj unsurlarının hepsinden mahrum bırakılmıştır. Beyazı çözüp atarak kararı bağlaması, elvan çiçekleri başına sokmaması istenmektedir. Gurbet, toplumsal bir olgudur, aşk ise hissi. Şiirde hissi olanla sosyal olan karşı karşıya gelmiştir. Sosyal realitenin katılığı Karacaoğlan'ın iç dünyasını dışa vurmuştur. Şair bunu yaparken iç dünyasında olup bitenleri açıkça ifade etmek yerine dış dünyadan aldığı somut nesnelere bu durumu izah etmiştir.

Şiir, Karacaoğlan'ın şahsında bizim insanımızın aşk karşısındaki tavrını ortaya koyması bakımından da önemli ipuçlarını içermektedir. Sadakat duygusu ile açıklanması mümkün olan bu anlayış çerçevesinde fiziki birlikteliğin bitmesi, kalbi bağlılığın da sona ermesi anlamına gelmiyor. Aksine bu, sevgiyi artıran ve kemale erdirmeye yarayan bir fırsat olarak değerlendiriliyor. Böylece aşk, ulvi ve kutsal bir nitelik kazanıyor. Bedeni aşana, gönül ve ruh atmosferi içinde yeni bir değer kazanan sevgi, acı ile özlemin ortaya koyduğu farklı bir hazza beraberinde getiriyor.

Bu ruh halini idrak eden şair, sevgili ile arasındaki kuvvetli bağların ayrılık halinde de devam etmesi için sıkı tenbihlerde bulunur. "Kerem et, aklımdan çıkarma beni" ve "Gez benim aşkımla yar melil melil" dizeleri, gönül bağının devamını isteyen bir insanın ısrarlı talepleridir. Hatta sevgiliye neşeyi ve eğlenmeyi yasaklaması, şairin bazı şüphelerini ortaya koyuyor. Güle oynaya hayatını sürdüren sevgili, aşığı unutmaya daha fazla eğilimli olur. Bunun önüne geçmenin yolu da her türlü sevinç ve neşeyi yasaklamaktır. Şair, bu konudaki ısrarını kesin bir biçimde gözler önüne serer ve dileklerin en ağır ile, beddua

biçiminde bütün ihtimalleri ortadan kaldıran şu ikazı yapar: "Beni ağlatırsan doyma yaşına". Şair, kendisini unutan sevgilinin ölümlü istemek suretiyle aşkı ölümsüz kılmamanın çabasını sergilemektedir.

Şiirde kullanılan kelimeleri istatistiki açıdan ele aldığımızda büyük çoğunluğunun acı ve hüznün anlamlarını içerdiğini, daha genel bir söyleyişle olumsuzluk ifade ettiğini görüyoruz. Bu trajik atmosferin sınırlarını belirleyen, tamamlayan ve hatta onu bütünüyle kuşatan yapı elemanı ise "melil melil" kelime grubudur. "Usanç, s'ıntı, hüznün" anlamındaki Arapça "melâl" kelimesinden türetilen ve "kederli, hüznü" manasında kullanılan "melil" sözcüğü, bulunduğu dizelerde hal zarfı olarak görev üstlenmiştir. Ayrıca "melil melil" biçiminde ortaya konularak aynen tekrarlar türünde bir kelime grubu halinde karşımıza çıkmıştır. Bir de beş ayrı mısradaki yer almak suretiyle şiirin bütününde redif göreviyle bulunması, "melil melil" kelime grubunun fonksiyonunu ve önemini bir kat daha artırmış, şiirin çekirdek unsuru haline gelmesini sağlamıştır. Böylece "melil melil" kelime grubu şiirde yönlendirici bir işlev kazanmış, hüznün ve kederle yoğrulmuş bir psikolojik durumu dikkatlere sunmuştur.

NOTLAR:

- 1 Mujgan Cunbur, Karacaoğlan, Ankara 1985, s. 32
- 2 Prof. Dr. Şerif Aktaş'ın yaklaşımının temelinde de bu andışe yatar. (Bu konuda geniş bilgi için bkz. Şerif Aktaş, Edebiyatta Üslup ve Problemleri, Ankara 1986).
- 3 İlhan Başgöz, Karacaoğlan, İstanbul 1977, s. 12
- 4 Umay Günay, Türkiye'de Aşk Tarzı Şiir Geleneği ve Rüya Motifi", Ankara, s.8
- 5 Şerif Aktaş, "Roman Olarak Hüsn ü Aşk", Türk Dünyası Araştırmaları, Aralık 1983